

Низький: діти за необхідності та з ініціативи співрозмовника спілкуються з однолітками і дорослими, володіють окремими мовними і позамовними засобами виразності, знають окремі формули мовленнєвого етикету (вітання, прощання, подяка), проте вживають їх тільки після нагадування з боку дорослого, вимовляють звуки рідної мови, проте подекуди не дотримуються орфоепічних норм вимови, мають недостатній словниковий запас, підтримують діалог, але не виявляють ініціативи у спілкуванні, беруть участь у полілозі за вказівкою дорослого, не бажають малювати і складати творчі розповіді за фольклорними творами.

Висновки і перспективи подальших досліджень. За результатами констатувального етапу експерименту виявилось, що на достатньому рівні сформованості мовленнєвої особистості опинилися лише 3% дітей експериментальних груп. У контрольних групах таких дітей не зафіксовано. На середньому рівні сформованості мовленнєвої особистості дошкільників виявилось 67% дітей експериментальних і 58% – контрольних груп. Низький рівень зафіксовано у 30% дітей експериментальних і 42% дітей контрольних груп.

Отже, експериментальні дані констатувального етапу дослідження засвідчили незадовільний стан сформованості мовленнєвої особистості у дітей дошкільного віку, що спонукає нас до розробки методики формування мовленнєвої особистості дітей дошкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Єрмоленко С.Я., Мацько Л.І. Навчально-виховна концепція вивчення української (державної) мови // Поч. школа, 1995. – №1. – С 35.
2. Голобородько Є.П. До питання мовної особистості вчителя й учня початкових класів.
3. Маслова В.А. Лингвокультурология. Уч. пособие для студентов высших учебных заведений. – М.: Изд. центр “Академия”, 2001. – 208 с.
4. Никитина С.Е. Устная народная культура и языковое сознание (электронное издание) http://norseski.Narod.ru/nikitina/files/Part_02.htm
5. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. – Изд. 2-е, стереотипное. – М.: Едиториал УРСС, 2002. – 264 с.
6. Воркачев С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании // Филолог. науки. – 2001. – №1. – С 64-72.

УДК 378.034

А.С. Ушаков

КУЛЬТУРА ВЧИНКУ У СВІТЛІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Стаття присвячена проблемі виховання культури вчинку. Культура несе своєрідну систему уявлень про людину і представляє певний набір цінностей, притаманних саме їй. Виховання культури вчинку представляється більш ефективним, якщо воно здійснюється за принципом діалогу культур й толерантності.

The article is dedicated to culture of act upbringing. Culture brings a unique system of ideas of a man and represents some definite set of values that feature it. Culture of act upbringing is more effective when it is implemented on the basis of intercultural dialogue and tolerance.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. З усуненням мовного та територіального бар'єрів між людьми різних країн, інтенсифікацією економічної, наукової, культурної взаємодії виникає необхідність розуміння світу моралі, поведінки, дій та вчинків людей з відмінними етнічною та культурною приналежністю.

Сучасні процеси інтеграції змінюють Європу на полікультурний простір, в якому актуалізується проблема розвитку нового типу соціальних відносин, що будуються на

принципах діалогу й толерантності. В цій ситуації вплив системи освіти на світоглядні настанови та цінності молоді має першочергове значення. Система освіти є унікальною можливістю цілеспрямованого впливу на процес формування культури міжнаціонального спілкування, виховання толерантності, відкритості до сприйняття чужих культур і поваги до інших світоглядних моделей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Фундаментальне обґрунтування проблема діалогу культур отримала в роботах К. Ясперса, О. Шпенглера, М. Бубера, М. Бахтіна. Подальший розвиток питання взаємодії, взаємопроникнення культур піднімалися в працях Л. Баткіна, М. Кагана, на межі 80-90-х років – у працях П. Гайдено, В. Біблера та інших.

Серед російських науковців ідеї становлення діалогу культур також розробляли С. Франк, П. Флоренський, В. Іванов, Ю. Лотман та інші. Українські вчені К. Баграмова, Ф. Горовський, Ю. Римаренко, І. Серова, П. Толочко та інші обґрунтували основні положення проблеми міжкультурного спілкування.

Питання культури міжнаціонального спілкування у студентському колективі розглянуто в роботах Т. Атрощенко, В. Заслуженюк, В. Присакар, Г. Філіпчук та ін.

Згідно діяльнісної концепції полікультурної освіти (Є. Тарасов, Ю. Сорокін), засвоєння культури можливе лише у процесі діяльності. Пізнання своєї культури стає більш глибоким через світ інших культур, коли відпрацьовані способи діяльності в межах однієї культури переносяться в іншу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Як відзначають дослідники В. Кузьменко та Л. Гончаренко, у нашій країні діалог культур мало досліджений. Він став об'єктом дослідження за кордоном. Російський філософ та культуролог В. Біблер у 70 роки ХХ століття розробив концепцію "Школа діалогу культур". У цій концепції він визначає саму культуру як діалог культур. Підтримує ідеї В. Біблера ще один російський дослідник С. Курганов. Концепція діалогу культур в Росії була сформульована ще на початку ХХ століття М. Бахтіним [1].

Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст. передбачає, що система освіти має забезпечити виховання людини демократичного світогляду й культури, яка дотримується прав і свобод особистості, з повагою ставиться до традицій народів і культур світу, національного, релігійного, мовного вибору особистості; виховання міжособистісних стосунків. Це вимагає дотримувати полікультурних, плюралістичних підходів до організації як процесу навчання, так і виховання [2: 68]. Духовний розвиток особистості не замкнений тільки на її внутрішньому світі, а є процесом глибинних трансформацій через взаємодію з іншими світами, які відкриті до діалогу і саме через діалог взаємотворюють себе. В цьому контексті культура вчинку репрезентує світ духовності окремої людини, зміст її цінностей незалежно від її расової, етнічної приналежності.

Формування цілей статті (постановка завдання).

Метою статті є аналіз особливостей виховання культури вчинку в полікультурному середовищі, що передбачає виконання таких завдань:

- розкрити сутність культури вчинку як індивідуального прояву морально-ціннісної позиції людини через дії;
- з'ясувати особливості виховання культури вчинку в полікультурному середовищі.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Єдиний освітній простір, принципи діалогу та взаємодії культур, полікультурна освіта, спрямована на збереження та розвиток розмаїття народнопедагогічних реалій, існуючих у нашому співтоваристві – це основні орієнтири передання духовної спадщини одного покоління іншому. Урахування особливостей різних етносів та адаптація громадян багатонаціональної та поліконфесійної держави до різних цінностей різномірних культур є запорукою успішної взаємодії між людьми та духовного збагачення.

Слід зазначити, що у науковій літературі вживається поняття “полікультурний” – найчастіше як синонім поняття “мультикультурний”. Поняття “полікультурний” характеризує безліч та розмаїття культур, їх співіснування “поруч”, поняття “мультикультурний” вживається для позначення взаємопроникнення, взаємодії культур. Міжкультурна комунікація передбачає таку взаємодію в процесі якої відбувається їх взаємозбагачення та адекватне взаєморозуміння представників різних національних культур.

У нашому розумінні міжкультурна комунікація представляє таке співіснування культур, при якому можливий обмін інформацією про їх коди, коли одна культура наче оцінює іншу з позицій своїх цінностей. Діаметрально протилежні культури стикаються конфліктом цінностей, які вироблялися протягом століть, а тому не можливо говорити про діалог культур, якщо не забезпечити умови адаптації однієї культури до іншої.

Мислення будь-якого народу рухається в напрямку та у формах, що значно відрізняються від таких у інших народів (причина цього, очевидно, криється як у географо-кліматичних, так і в соціально-історичних та інших, не пізнаних ще людиною умовах буття етносів); відмінності можуть бути і не істотними, вірніше, вони можуть бути відмінними, не виводячи види мислення з єдиного типу (французький та германський як європейські), проте вони несуть реальність, з якою доводиться рахуватися, коли предметом дослідження є наука та моральне виховання, та виховання представника свого народу – ідеальної особистості.

Вчинок, мислимий в культурі, має форму, яка підкреслює його своєрідність, естетико-моральну цілісність і досконалість творчого діяння. В культурі закріплені вічні образи морально-естетичного вчинку як краси моральної дії, яка викликає захоплення і спонукає до її наслідування. Сутність вчинку визначається саме мотивами, намірами. Адже дія може бути фізіологічним актом, механічною операцією.

Вчинки людей не можливо інтерпретувати однозначно, бо кожна культура представляє окрему індивідуальну систему поглядів на світ, в яку вписує елементи матеріального та духовного життя своїх носіїв. Одночасно вчинок, а точніше обставини та його зміст є показником своєрідності культури, особливостей цінностей, вироблених саме в просторі її буття.

Культура вчинку – показник морально-естетичної сутності дій людини; принципи, настанови моральної поведінки; інтегративна якість духовно розвиненої особистості. Мислення вчинку людини в контексті міжкультурної взаємодії заставляє звернути увагу на те, що вчинки людей з відмінною культурною приналежністю дуже відрізняються як за мотивами, так і за змістом. Те, які цінності є в основі вчинку, які засоби обираються для його реалізації представляється нам актуальним для запобігання виникнення непорозумінь та конфліктів.

Кожна культура за своєю суттю включає певний досвід виховання, втілений у конкретних образах, що слугують ідеалами. З цього, як бачимо, завдання педагога ознайомлювати вихованців з цими образами. Зрозуміло, що таке ознайомлення можливо у процесі діяльності, організованої із урахуванням установлень об’єкту виховання, якщо установлення не відповідають параметрам успішного досягнення мети процесу виховання, то передбачена їх корекція.

Буття людини не є замкненим простором, воно стикається з іншими світами, що втілені в культурі у формі образів. Культура вчинку особистості розкривається не тільки через буття її в сім’ї, у групі, у класовій, професійній, іншій соціальній спільності, але й через буття в культурі як окремому, що розвивається на своїй власній основі, цілому.

Кожна культура несе своєрідну систему уявлень про людину і представляє певний набір цінностей, притаманних саме їй. Цілісне, вичерпне уявлення про людину стає лише у діалозі культур, в якому вони доповнюють одна одну. Звідси культурні розходження показують не відмінність людей, а свідчать про множинність поглядів на світ.

Характеризуючи ефективні одиниці культури, К. Гірц стверджував, що культури краще за все розглядати не як сукупність конкретних складових поведінки – звичаїв, традицій, наборів звичок, а як вибір керуючих механізмів – планів, “рецептів”, правил,

інструкцій, що керують поведінкою [3: 44]. Звідси випливає, що культура вчинку узагальнює певні приписи поведінки, “алгоритми” здійснення вчинку, які притаманні кожній культурі окремо. Будь-яка ситуація співвідноситься з ціннісним планом особистості і вимагає адекватного вчинку. Стосовно діалогу культур, моральність виступає у двох планах: у загальнолюдському, що властивий кожній культурі та індивідуальному, у тому сенсі, що мораль у різних культурах може відрізнятися і навіть вступати у протиріччя.

Будь-яка культура має певні історичні етапи свого розвитку і в своїй основі є етнічним утворенням. Так, греки увібрали матеріальний субстрат культури Давньої Греції; араби – культури арабської; германські та романські народи – культури Західної Європи; народи Росії та України – культури Київської Русі тощо. Вчинок відображає риси національної культури, до якої належить людина, що його здійснює, тому його інтерпретація повинна здійснюватись тільки з позиції цінностей та моральних норм саме цієї культури.

Щоб показати, наскільки фактор відмінності культур та їх своєрідність впливають на процес виховання культури вчинку в полікультурному середовищі, наведемо приклади. Так, поняття української культури можна розглядати як фактор виховання, бо тільки вона, як вища етична та художня цінність, може зачаровувати, приваблювати та полонити кожного незалежно від його національності. Бо українська культура, як і будь-яка національна культура, є тим вищим проявом творчого генія народу, де вона виходить за межі своєї національної особливості і перетворюється у загальнолюдське надбання.

М. Бердяєв, який вимушено прожив багато років у еміграції, зазначав: західноєвропейці не приймають нашої емоційної відкритості, “широти душі”, свободи у комунікації тощо, оцінюючи їх як “відсутність культури”. Хоча очевидно, що жорсткі культурологічні норми та стереотипи, яких вони дотримуються, просто не відповідають нашим і не повинні трактуватися у негативному плані [4: 30].

У цьому зв’язку викладемо гіпотезу І. Ракітова, який вважає, що культура будь-якого людського об’єднання завжди має “ядро” та “захисний пояс”. “Ядро” – це сховище найбільш характерного для однієї культури. Його функція – збереження та передача самоідентичності соціуму, етносу, тому ядро культури, “як ДНК людини”, має високу стійкість та мінімальну мінливість. “Захисний пояс” – це своєрідний фільтр, який пропускає інформацію з ядра в усі структури соціального організму та в той же час адаптує, переробляє чи поглинає, гасить, не допускає до “ядра” інформацію з інших культур. Він значною мірою мінливий і менше стійкий, ніж “ядро”. Це дозволяє культурі конкретного співтовариства, з одного боку, зберегти свою сутність, а з іншого – надає їй змогу взаємодіяти з іншими культурами, іншими етноісторичними суб’єктами.

У цей час висока стабільність “ядра”, зберігаючи культуру, позбавляє її адаптації до умов, які стрімко змінюються, гальмує засвоєння нею нових цивілізаційних механізмів. Усе це може підштовхувати, значить, і її носіїв – етнос, соціум – до самознищення. У той же час асиміляція ядра теж загрожує культурі знищенням. Вихід з цього протиріччя І. Ракітов бачить у “модернізації ядра” в критичний період життя соціуму в бік урівноваження традиційного та актуального його змісту. Лише за умови збереження власного культурного коду, “ядра” кожної культури-учасниці, можливий діалог культур [4: 110].

Для розуміння сутності міжкультурної комунікації особливо важливі положення М. Бахтіна про людину як унікальний світ культури, що взаємодіє з іншими особистостями – культурами. За М. Бахтіним, слова, погляди, жести – усі ці та інші зовнішні засоби самовираження сприймаються як неперервний процес діалогу, очікування, пробудження зворотньої виявленості іншого [5: 87]. Вчинки людей можна розглядати як певний вид комунікації, вчинкової комунікації, бо своєю дією суб’єкт не тільки повідомляє, але й очікує зворотньої реакції іншого. Відносно цього культура вчинку є однією з умов такої комунікації.

“Філософський енциклопедичний словник” визначає діалог культур як “процес спілкування культур, у ході якого відбувається їх взаємна трансформація” [6: 178]. Визнаються три стратегії можливого розгортання діалогу культур:

- 1) домінанта однієї з культур над іншою;

2) синтезування культур у нову культуру без збереження цих культур;

3) синтезування зі збереженням обох культур.

При цьому важливо враховувати, що навряд чи можливо називати діалогом таку форму взаємодії, коли спостерігається явна асиметрія прав учасників діалогу.

Для того, щоб зрозуміти, як працює механізм діалогу культур, методично корисно уявляти культуру у вигляді своєрідної системи, яка складається з кількох підсистем. Для взаємодії з іншою культурою створюється відповідна підсистема, у якій і відбувається складний процес узгодження (адаптація) власних культурних кодів з кодами іншої культури. Такі процеси відбуваються в обох культурах, що вступають до діалогу, – кожна з них створює спеціальну підсистему для діалогу з іншою. Неуспіх культурної адаптації призводить до згорання діяльності цієї підсистеми, а не системи всієї культури. Цілісне просування культурної адаптації може приводити до більш широкого впливу вже видозмінених відповідною підсистемою зовнішніх культурних впливів на всю систему культури.

Ще М. Бахтін зазначав, що чужа культура лише в очах іншої культури розвиває себе повніше та глибше. Але розкриватися варто не повною мірою, оскільки прийдуть інші культури, які розуміють більше. Одна культура розкриває свої глибини під час зустрічі з іншою: між ними починається ніби діалог, який долає замкненість та односторонність цих культур [7: 335]. Передумова діалогу культур полягає в тому, що кожна культура повинна водночасно і розвивати свою самобутність, і бути відкритою для міжкультурного співробітництва.

Сутність взаємодії різних культур проявляється в тому, що через іншу культуру краще пізнається рідна. Відбувається складний процес обміну цінностями, коли одні є припустимими, зрозумілими – інші зовсім не сприймаються. Діалог культур спостерігається там, де культурні світи відкриті один одному і відсутній конфлікт цінностей.

Взаємодія і взаємопроникнення культур є необхідною умовою прогресивного розвитку всіх народів. Розмаїття культур та їх своєрідна самовираженість значно сприяє розширенню світобачення, збагаченню уявлень про неповторність і множинність світу людей. Неповторність, своєрідність традицій, правил життєдіяльності, поведінки обумовлює потребу в повазі до іншої культури, толерантного ставлення до того образу людини, який формується в конкретному історичному часі і культурному просторі. Тому ознайомлення з іншими культурами значно сприяє більш чіткому визначенню рис образу людини у своїй рідній культурі.

У культурних процесах присутня велика кількість учасників. Людина, з розумінням сприймаючи іншу, обов'язково проживає фазу самоідентифікації. Створення “нової людської спільності” повинно спиратися на національно-культурну специфіку, почуття любові до малої батьківщини, почуття глибокої поваги до своєї культури. Без цього людина стає маргіальною особою, нездатною ні вступити до діалогу з іншою культурою, ні оцінити багатства її розмаїття. Слід прийняти до уваги, що чим більш далекою сприймається сусідня етнічна культура, тим сильніше проявляється тенденція до негативного її сприйняття та оцінювання. В той же час необхідно зважити на ту обставину, що рід людський являє себе на Землі як співбуття (собор) культур.

Процес формування світовідношення враховує етнокультурні чинники, які зумовлюють функціонування взаємодії різних культур. Кожна етнокультура є полікультурною за своїм характером і відбувається в діалозі культур – діалозі етносів, що впливає на характер світовідношення, у якому завжди присутні загальнолюдські та національні цінності. Діалог у вихованні базується на такій організації передачі культурного досвіду від вихователя до вихованця, що забезпечує взаємодію їх різних світів, коли відбувається обмін культурним досвідом за принципами діалогу.

Кожний етнос має свої специфічні особливості бачення світу, світосприймання і світовідчуття, що обумовлює його самобутність й духовність, які опрем'янені в його святинях, звичаях, обрядах, ритуалах. У кожного народу є свої ідеали чоловічої та жіночої

вроди, поетичної символіки, мелодійні лади музики, образи рідної природи, що й зумовлюють етнопсихологічні світовідношення людини. Поряд з цим у суспільній свідомості існує ідеал поведінки та вчинку. Ідеал вчинку більш прив'язаний до конкретної ситуації, яка його визначає. Закладає уявлення про гідний вчинок виховання, яке ґрунтується на принципах діалогу і в своїй основі містить поняття ідеального. У цьому сенсі завдання педагога, використовуючи свою майстерність, розкрити внутрішні смисли ідеальних форм поведінки.

Висновки й перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Таким чином, полікультурне середовище вищого навчального закладу сприяє формуванню в молоді цінностей толерантності, діалогу культур, ненасильства. Врахування культурних особливостей учасників педагогічного процесу дозволяє вийти на більш плідну їх взаємодію. Культура вчинку виявляє особливості ціннісної сфери особистості і слугує показником її духовного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ильченко Л. Педагогика поликультурности и толерантности // Дошкольное воспитание. – 2004. – №8. – С. 24 – 26.
2. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта України. – 2002. – № 33.
3. Шевандрин Н.И. Социальная психология в образовании: Ч. I. Концептуальные и прикладные основы социальной психологии. – М.: ВЛАДОС, 1995. – 514 с.
4. Скубашівська Т. Проблема толерантності у зрізі міжкультурного діалогу // Практична філософія. – 2004. – №4. – С.108 – 114.
5. Новичков В.Б. Столичный мегаполис как полиэтническая и поликультурная среда // Педагогика. – №4. – 1987. – С. 83 – 88.
6. Філософський енциклопедичний словник / Гол. ред. В.І. Шинкарук. – К.: Абрис, – 2002. – 737 с.
7. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М., 1986. – 384 с.

УДК 372.302.2

С.Б. Черепанова

МОВНИЙ ПОРТФЕЛЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ САМООЦІНКИ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

У статті визначаються ключові моменти практичного використання Європейського Мовного Портфелю у навчальному процесі початкової школи. Розглядаються нові підходи до оцінки та самооцінки діяльності молодших школярів у процесі вивчення іноземної мови пов'язані з розробкою і впровадженням у початкову школу ЄМП.

The article defines the key moments of practical use of European Language Portfolio in the teaching process of primary school. New approaches to appraisal and self-appraisal of primary school pupils in the process of learning foreign language, connected with the working out of European Language Portfolio and its introduction into primary school.

Значні зміни у суспільно-політичному та економічному житті європейських держав безперечно впливають і на розвиток їх систем освіти. Освітня політика Євросоюзу виділяє Базовий комплекс дисциплін, який охоплює гуманітарні дисципліни, і його метою є виявлення індивідуальностей у національних культурах, їх зв'язок з загальнолюдськими цінностями, крім того, він має дати уявлення про “європейську свідомість”. У Рекомендації Ради Європи “Про європейський вимір в освіті” висувається **проблема** необхідності формування справжньої європейської свідомості громадян. А це, перш за все, бажання